

**Anna Martynowicz
Szkoła Podstawowa
w Stasikówce
34-520 Poronin**

Tatry w literaturze i sztuce

Scenariusze lekcji

Spis treści

Wstęp	-----	2
Scenariusz I: Nasze korzenie	-----	4
Temat 1: Tatry nazwa niezwykła	-----	5
Temat 2: Jest takie miejsce na ziemi	-----	6
Scenariusz II: Objąć świat ramionami	-----	8
Temat: Tatry wspólny dom	-----	9
Scenariusz III: W świecie, który zaczarował widza	-----	12
Temat 1: Muzeum miejsce szczególne	-----	13
Temat 2: W naszym górskim domu	-----	14
Autorefleksje	-----	16
Bibliografia	-----	17

Wstęp

*„Wychowawca, który nie wtlacza, a wyzwala,
nie ciągnie, a wznosi, nie ugniata, a kształtuje,
nie dyktuje, a uczy, nie żąda, a zapytuje,
przeżyje wraz z dzieckiem wiele natchnionych chwil,
łzawym wzrokiem nieraz patrzeć będzie na walkę
anioła z szatanem, gdzie biały anioł triumf odnosi”*

Janusz Korczak „Jak kochać dziecko”

W ciągu mojej dwudziestoletniej pracy w szkole starałam się pamiętać te słowa doktora Korczaka, mieć na uwadze to, że dziecko z pełną ufnością staje się moim uczniem, a do mnie należy wypełnienie trudnego zadania bycia dobrym i rzetelnym wychowawcą i nauczycielem.

Od początku uczę w tej samej szkole podstawowej w małej wsi Stasikówka w gminie Poronin. Moi uczniowie – to wyłącznie dzieci góralskie, które na co dzień (poza zajęciami lekcyjnymi i w domu) posługują się gwarą góralską. Cechą górali jest wrodzone zamiłowanie do muzyki, tańca i sztuk plastycznych. Dzieci góralskie zadziwiają wrodzonymi umiejętnościami teatralnymi (brak tremy i skrępowania w występowaniu przed widownią), stąd od kilku lat z powodzeniem na lekcjach języka polskiego wprowadzam elementy dramy; to pozwala moim uczniom pokonać także trudności w przyswojeniu polskiego języka literackiego (mogą swoje uczucia, myśli przekazać mimiką, ruchem), którego uczą się w szkole od podstaw, a ich początkowy zasób słownictwa jest bardzo ubogi.

Od początku pracy w szkole uczę języka polskiego, historii, plastyki i przez kilka lat języka rosyjskiego. Ucząc w jednej klasie kilku przedmiotów, mogłam pozwolić sobie na łączenie pewnych treści nauczania, na zacieranie granic pomiędzy kształceniem z języka polskiego, historii czy sztuki (co niekiedy w naturalny sposób wpływało z tematów lekcyjnych). Wymagało to ode mnie (i nadal wymaga) dużego wysiłku nad odpowiednim przygotowaniem się do lekcji (samokształcenie), ale dawało mi to korzyści – musiałam dużo więcej wiedzieć niż wynikało to z ukończonego przeze mnie kierunku studiów – historia na UJ.

Scenariusze tu prezentowane celowo ukazują znaczenie Tatr nie dla lokalnej (regionalnej) twórczości, ale dla wielkiej literatury polskiej – regionalizmu należy uczyć, mając na względzie dobro nadrzędne, jakim jest wspólna ojczyzna – Polska.

Mam nadzieję, że będą to lekcje, dzięki którym uczniowie, przyswajając sobie wiedzę, dokonując odkryć, poznając wartości moralne i estetyczne, będą umieli właściwie odbierać otaczającą ich rzeczywistość i w niej działać.

Nasze korzenie

(6 temat w kolejności)

Temat: **1) Tatry – nazwa niezwykła** (1h)
2) Jest takie miejsce na Ziemi (2h)

Cele:

uczeń umie:

- wyróżniać przymiotnik jako określenie rzeczownika,
- czytać cicho ze zrozumieniem,
- czytać głośno w sposób ułatwiający zrozumienie tekstu,
- korzystać ze słowników i encyklopedii,
- odczytywać wiersz jako całość treściową,

uczeń potrafi:

- postrzegać epitet jako środek oddziałujący na wyobraźnię,
- porozumiewać się bez słów (ekspresja mimiczna),
- planować i pracować w grupie,
- wyrażać własne myśli i uczucia,
- selekcjonować z treści potrzebne informacje,
- opisać przyrodę i jej elementy,

uczeń rozumie:

- pojęcia: nadawca – odbiorca,
- swoistość obrazu ikonicznego i utworu muzycznego,
- wartość przyrody i jej znaczenie dla człowieka.

Środki dydaktyczne:

ucznia - blok, biały i kolorowy papier, kolorowa bibuła, wata, klej, nożyczki

nauczyciela - mapa konturowa Tatr (tyle egzemplarzy, ilu jest uczniów w klasie), teksty: wiersza Marii Kaloty-Szymańskiej: „Tatry” i przedmowy ks. J. Tischnera do albumu R. Ziemaka „Góry i ludzie”, encyklopedie, słowniki (j. polskiego, frazeologiczny, wyrazów obcych), slajdy, rzutnik, taśma magnetofonowa z przygotowaną muzyką.

Metody:

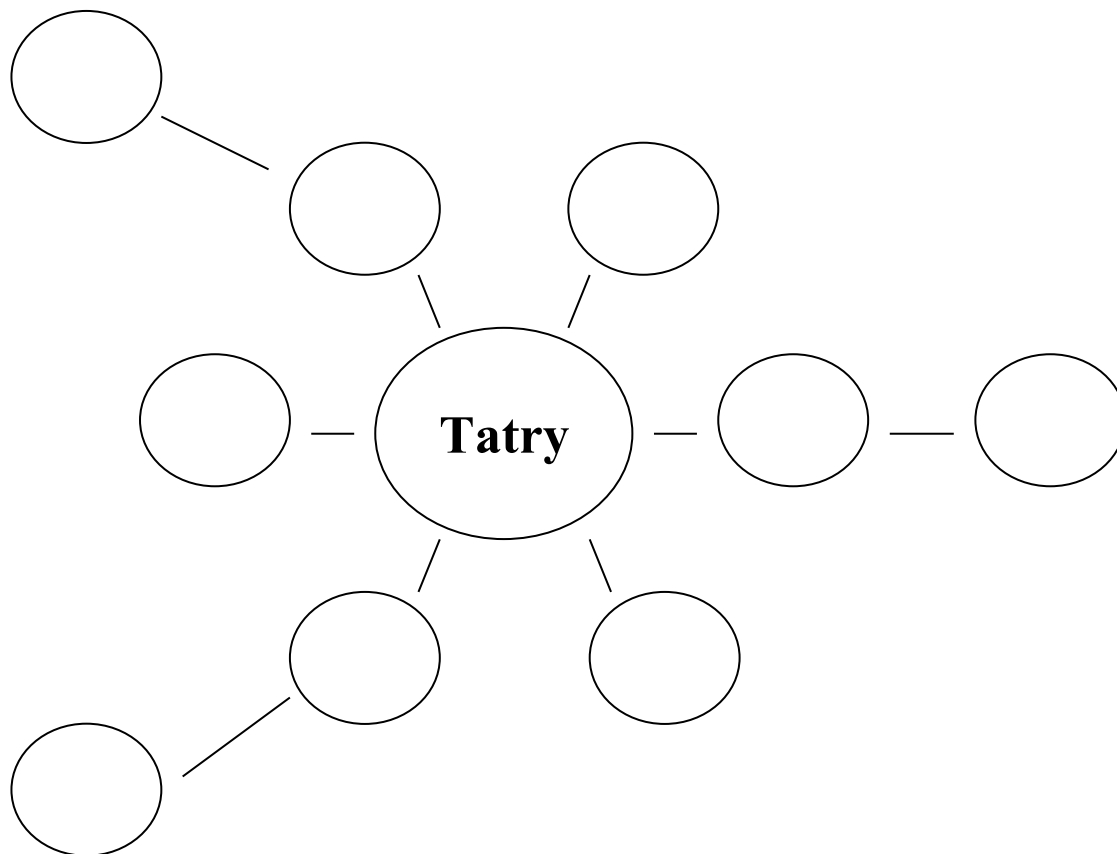
- pogadanka,
- pokaz,
- praca w grupach,
- elementy dramy,
- kolaż,
- portfolio.

Opis lekcji.

Temat 1

Na początku lekcji nauczyciel rozdaje uczniom mapę konturową Tatr – mapa ta będzie wypełniana w toku kolejnych lekcji z tematu „Tatry w literaturze i sztuce” napisami, rysunkami, symbolami itp. (do uznania przez dzieci), które będą im się kojarzyły z omawianymi miejscami. Pierwszym zaznaczonym elementem będzie własna miejscowość. Po ostatnich zajęciach mapy utworzą wystawkę pt. „Moje Tatry”. Następnie uczniowie w encyklopediach, słownikach szukają wyjaśnienia nazwy Tatr (10 min.). Ilustracją do wyjaśnionej nazwy będą fragmenty przedmowy ks. J. Tischnera do albumu fotograficznego R. Ziemaka „Góry i ludzie” odczytane głośno przez nauczyciela i jeszcze raz cicho przez uczniów.

Praca dzieci metodą mapy skojarzeń (mapy myślowej). Czym wg znalezionej przez was definicji, ks. Tischnera i was są Tatry?

Praca wspólna – na dużym arkuszu papieru powstaje „klasowa” definicja Tatr.

Zadanie domowe

(1. dla wszystkich, 2. i 3. do wyboru):

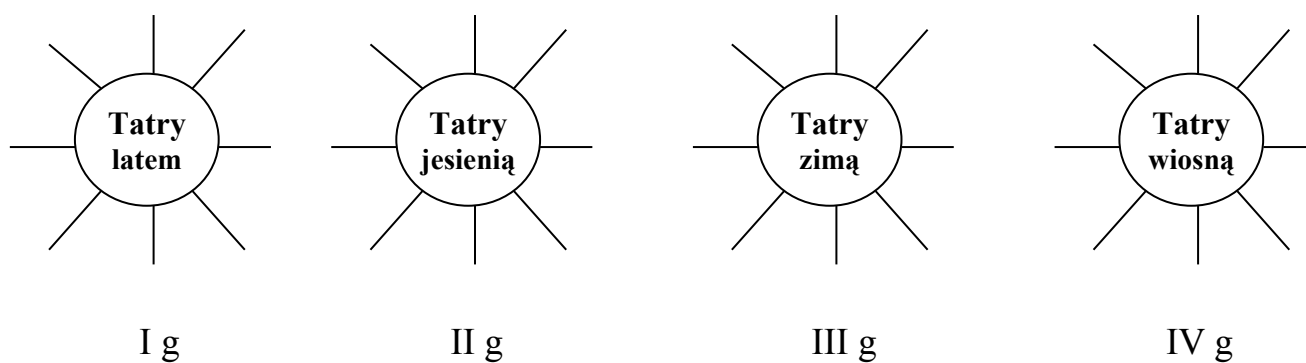
- 1) Załóż teczkę, do której będziesz zbierał wszelkie materiały (informacje, ilustracje, teksty literackie i gwarowe) dotyczące Tatr.

(Nauczyciel wyjaśnia uczniom zasady pracy metodą portfolio. Jest to zadanie, które będzie sprawdzane co dwa tygodnie, a prowadzenie teczki będzie obowiązywało do końca edukacji na tym etapie, tj. do końca kl. VI.)

- 2) Napisz, czym są dla Ciebie Tatry ?
- 3) Budzisz się rano, jest piękny dzień. Za oknem rozciągają się Tatry – przywitaj je (forma dowolna: zapisany dialog, monolog, wygłoszony wiersz, śpiew).

Temat 2 - Jest takie miejsce na Ziemi

Dzieci prezentują swoje zadanie domowe – podsumowaniem zadania i przejściem do kolejnych zajęć z tematyki tatrzańskiej jest wiersz Marii Kaloty-Szymańskiej „Tatry” głośno odczytany przez 2 – 3 uczniów. Rozpoczyna on projekcję slajdów. Zróżnicowany pejzaż tatrzański ilustruje skorelowana z nimi muzyka H. M.. Góreckiego „Trzy utwory w dawnym stylu” (25 min.). Ponownie zostaje odczytany (bez komentarza) tekst Marii Kaloty-Szymańskiej i teraz uczniowie w 4 grupach gromadzą słownictwo określające pejzaż Tatr.

Praca w grupach pod nadzorem nauczyciela.

(10 min.)

Dzieci z każdej grupy mają przygotować scenkę ruchowo – mimiczną obrazującą przeżycia samotnej limby rosnącej na skraju urwiska:

- I grupa - w upalnym letnim słońcu,
- II grupa - w czasie jesiennej szarugi,
- III grupa - podczas burzy śnieżnej,
- IV grupa - w czasie halnego wiatru.

(10 min.)

Prezentacja.

Każda grupa przetwarza zgromadzone słownictwo i przeżyte doznania na pracę plastyczną zatytułowaną odpowiednio:

I grupa - „Lato w Tatrach”,
II grupa - „Jesień w górach”,
III grupa - „Tatrzańska zima”,
IV grupa - „Wiosna w Tatrach”,

} kolaż (dzieci wykorzystują wszystkie
przyniesione materiały)

(25 min.)

Po zakończeniu pracy uczniowie tworzą klasową wystawkę pt.
„Cztery pory roku w Tatrach”

Zadanie domowe

(do wyboru)

- 1) Opisz swoją ulubioną porę roku.
- 2) Naucz się na pamięć wiersza M. Kaloty-Szymańskiej
- 3) Metodą odbijania (wykorzystaj liść jako matrycę i farby plakatowe) stwórz grafikę pt. „Jesień w górach”

Objąć świat ramionami

(po zapoznaniu uczniów z wierszem T. Kubiaka „Moje włości”)

Temat: **Tatry – wspólny dom.** (3h)

Motto do lekcji:

Po Tatrach
trzeba chodzić
jak po swoim domu –
lecz ty chodzisz jak po ulicy
obcego miasta”

Wojciech Kondrót

Cele:

uczeń umie:

- czytać głośno, oddając barwą i natężeniem głosu treść,
- rozróżniać pojęcia: poeta, pisarz,
- rozpoznać legendę jako utwór łączący treści historyczne i religijne,
- zauważyć wyrazy języka codziennego, które naśladują dźwięki,

uczeń potrafi:

- grupować wyrazy bliskoznaczne,
- dostrzegać przyczynowo-skutkową strukturę utworu,
- stworzyć prosty komiks,
- wskazać na mapie miejsce opisane w utworze,

uczeń rozumie:

- pouczenie zawarte w utworze (w legendzie),
- znaczenie ochrony przyrody,
- rolę tradycji swojego regionu w kształtowaniu własnej osoby,
- frazeologizm „Ikarowy lot”

Środki dydaktyczne:

uczniów - podręcznik do kształcenia literackiego dla kl. V, pocztówki, fotografie, ilustracje z Tatr (wykorzystanie własnych zbiorów z teczek),

nauczyciela - mapa Tatr, encyklopedie i słowniki j. polskiego, przygotowane teksty wierszy: A. Asnyka, J. Kasprowicza, K. Przerwy-Tetmajera, D. Gellnerowej, T. Kubiaka, film „Tajemnice Morskiego Oka”

na kasecie video, różne kamyki, gałązki świerkowe.

Metody:

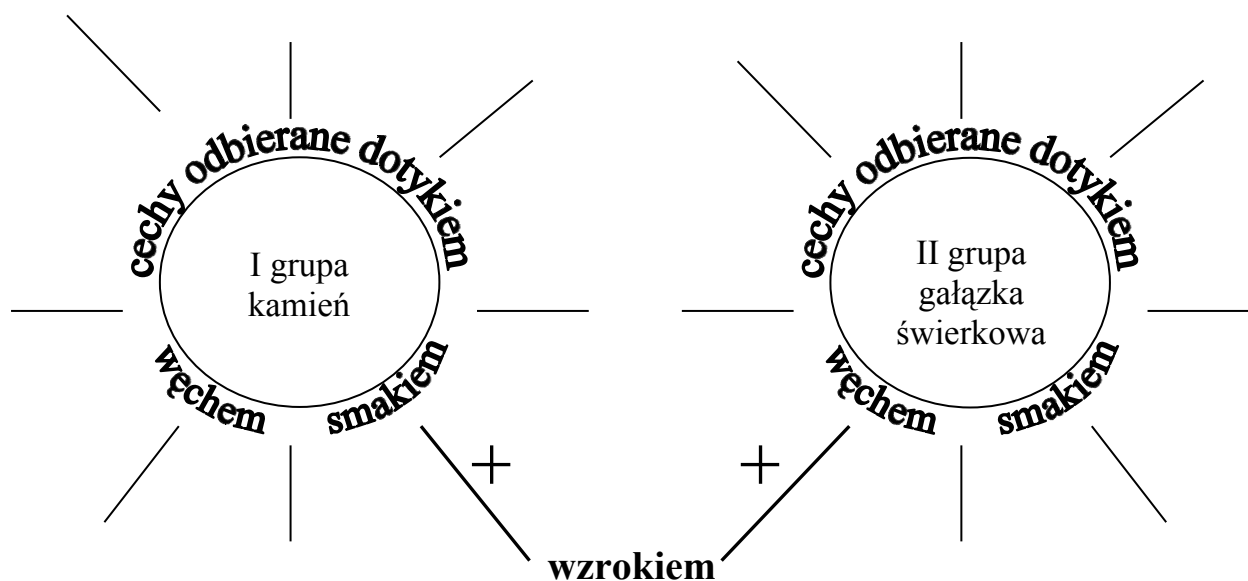
- pogadanka,
- obserwacja,
- portfolio,
- praca w grupach,
- elementy dramy.

Opis lekcji.

Uczniowie oglądają film „Tajemnice Morskiego Oka” przedstawiający rośliny i zwierzęta Tatr oraz zjawiska przyrodnicze związane z Tatrami: halny, lawinę śnieżną i kamienną.

(30 min.)

Dzieci zamykają oczy, a nauczyciel wkłada każdemu do ręki kamyk (I grupa) lub gałązkę (II grupa). Zadaniem dzieci jest wymienienie cech trzymanego przedmiotu bez udziału zmysłu wzroku, dopiero po określeniu 3 – 4 cech wolno im dołączyć cechy odbierane wzrokowo.

(15 min.)

Dzieci w „słoneczku” zapisują cechy, następnie, pamiętając jakim materiałem dysponują, mają wyrzeźbić (stworzyć) rzeźbę przedstawiającą element przyrody tatrzańskiej. Jeden uczeń jest rzeźbiarzem, reszta – materiałem.

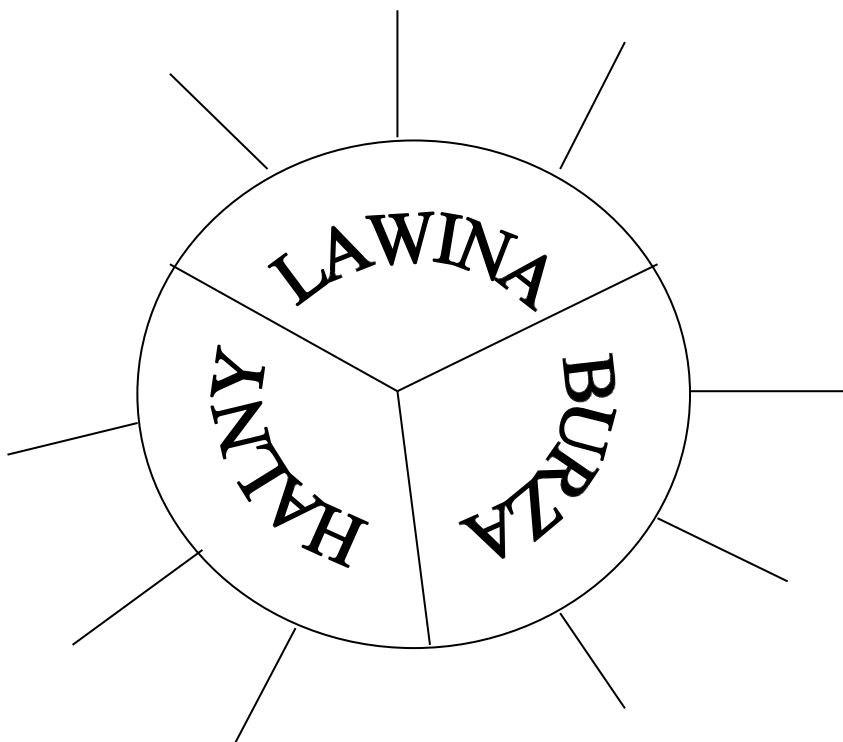
Prezentacja – o dobrze wykonanym zadaniu będzie świadczyć szybkie odczytanie rzeźby przez grupę oglądającą.

(10 min.)

Uczniowie zostają podzieleni na 3 grupy – posługując się tylko dźwiękiem (głosem, różnymi przedmiotami), mają przedstawić:

- I grupa - wiatr halny,
- II grupa - kamienną lawinę,
- III grupa - gwałtowną, letnią burzę.

Prezentacja – jedna grupa prezentuje, dzieci z dwóch pozostałych wyławiają i zapisują wyrazy dźwiękonaśladowcze (te, które usłyszą lub skojarzą w czasie prezentacji) zapis wspólny na tablicy i w zeszytach.

(20 min.)

Głośne czytanie tekstu legendy o Mnichu nad Morskim Okiem. Opowiadanie w klasie.
Praca całego zespołu:

fikcja

rzeczywistość

Wypowiedzi uczniów nt. Jaka nauka wypływa z legendy?
Marzenie człowieka, by stać się ptakiem – gdzie spotkałem się z tym wątkiem?

Każdy uczeń z materiałów przyniesionych przez siebie wybiera jedną fotografię i dobiera do niej wiersz z tych, które przygotował nauczyciel.

(20 min.)

Klasowa wystawka.

Zadanie domowe:

- 1) dla wszystkich:
na mapie konturowej zaznacz: Morskie Oko, Pieniny, Czerwony Klasztor, Mnicha (możesz podpisać, narysować ilustrację lub jakiś symbol).
- 2) do wyboru:
  - a) Przygoda taternika na Mniehu (komiks – wykorzystaj w chmurkach wyrazy dźwiękonaśladowcze)
  - b) Dobierz najbardziej trafne określenia (min.3) do następujących rzeczowników:
    - szarotka –
    - dziewięcśl –
    - goryczka –
    - krokus –
    - orzeł –
    - świstak –
    - kozica –
    - niedźwiedź –
  - c) Ułóż dialog.
Kamienny Mnich nad Morskim Okiem widzi krążącego nad sobą orła, zazdrośnie obserwuje jego lot, wreszcie nie wytrzymuje i rozpoczyna z nim rozmowę:
  - d) Wykonaj plakat tematycznie związany z Morskim Okiem – technika dowolna.

W świecie, który zaczarował widza (pierwsze lekcje przed przejściem do tematyki filmowej)

Temat: **Muzeum – miejsce niezwykle** (1h)

Temat: **W naszym górskim domu** (2h)

Cele:

uczeń umie:

- relacjonować wydarzenia z wycieczki,
- rozpoznać cechy charakterystyczne dla sztuki swojego regionu, np. elementy stroju, zdobnictwa, architektury,

uczeń potrafi:

- rozróżnić pojęcia: pisarz, poeta,
- łączyć poznanych autorów z utworami,
- ustalić, o kim mówi nadawca,
- odmienić słowa typu: muzeum,
- zachować się kulturalnie w miejscach publicznych,

uczeń rozumie:

- pojęcie poezja,
- związek rozwoju kultury podhalańskiej z kulturą polską,
- wkład znanych Polaków w utrzymanie i rozwój kultury i tradycji Skalnego Podhala,
- na czym polega atrakcyjność Tatr i Podhala dla dzisiejszych turystów i wczasowiczów.

Metody:

- wycieczka do muzeum,
- pogadanka,
- obserwacja,
- praca w grupach,
- elementy inscenizacji,
- portfolio,
- burza mózgów.

Środki dydaktyczne:

uczeń - podręcznik do kształcenia językowego dla kl. V,

nauczyciel - teksty wierszy J. Kasprowicza z „Księgi ubogich”, encyklopedie, słowniki, mapa Tatr, znaki graficzne obrazujące zakazy

muzealne,

Opis lekcji.

Temat I

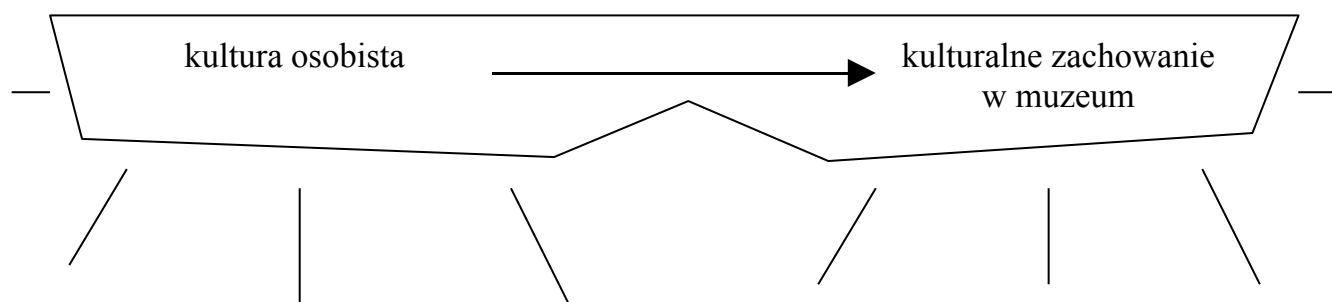
- pogadanka nauczyciela nt. „Czym jest muzeum?”, krótka informacja o największych muzeach świata. Uczniowie określają znaczenie pokazywanych znaków, które mogą być stosowane w muzeach. Korzystając ze słowników, dzieci określają, co znaczą słowa: eksponat,

kustosz,
mauzoleum,
oryginał ◀▶ kopia,

◀▶
falsyfikat,

(15 min.)

Dyskusja w klasie nt.

(15 min)

Uczniowie zostają podzieleni na III grupy – każda grupa otrzymuje jeden wiersz z „Księgi ubogich” J. Kasprowicza (grupa sama dzieli pomiędzy siebie poszczególne zwrotki).

I grupa
wiersz I

II grupa
wiersz XII

III grupa
wiersz XIV

Ciche czytanie wierszy. Zajęcia zostają ograniczone tylko do treści wiersza (o czym poeta mówi). Zadaniem dzieci jest przygotowanie ładnego, zgodnego z treścią czytania utworów w czasie planowanej wycieczki.

II Wycieczka. (1 dzień)

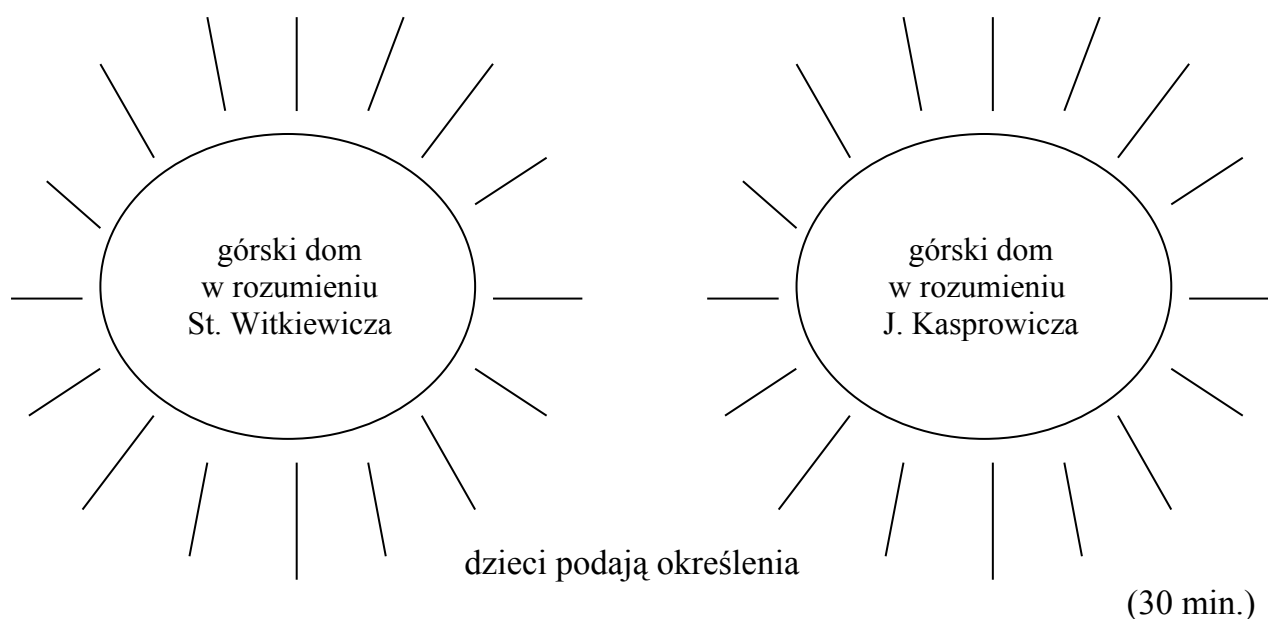
Szlak wycieczki prowadzić będzie od Muzeum Stylu Zakopiańskiego w Kolibie poprzez Stary Cmentarz (gdzie dzieci odszukają groby: St. Witkiewicza, K. Przerwy-Tetmajera, K. Makuszyńskiego, Sabały) ulicą Kasprowicza na Harendę. W

muzeum przewodnik opowiada dzieciom o życiu na Harendzie J. Kasprowicza i jego żony Marusi. Uczniowie wprowadzeni w temat i atmosferę domu Kasprowicza odczytują przygotowane teksty:

- grupa I – w jadalni,
- grupa II – na werandzie,
- grupa III – przed mauzoleum.

III „W naszym górskim domu”

Nauczyciel wyjaśnia, skąd zaczerpnął temat lekcji i dlaczego chciałby go rozumieć dwoiście:

Zapis na tablicy i w zeszytach

Dzieci pracują w grupach:

I grupa - wykorzystując wiadomości zdobyte w Muzeum Stylu Zakopiańskiego, dzieci mają wyjaśnić czym zajmowali się:

- cieśle –
  - budorze –
  - kowale –
  - snycerze –
  - tkacze –
  - hafciarze –
  - bednarze –
  - stolarze –
- (czerwonym kolorem zaznaczyć zawody ginące)

II grupa - otrzymuje rozsypankę – nazwiska osób i ich dzieła, dzieci mają odpowiednio dobrać określenia i nakleić na kartce (tylko postacie, z którymi zetknęły się w czasie wycieczki), określić technikę:

Zofia Stryjeńska – „Zbójnicki” – malarstwo na szkle,
Władysław Skoczylas – „Pejzaż z Podhala” – drzeworyt,
Stanisław Ignacy Witkiewicz – „Autoportret” – olej,
uczniowie Kenara – rzeźby – drewno.

Prezentacja

(20 min.)

Podsumowanie - 1. Zgaduj-zgadula.

Nauczyciel podaje nazwy różnych przedmiotów z XIX/XX wieku, uczniowie odgadują, do czego służyły lub co to było, np.:

gracki –
szczeci

–

międlnica –

łyżnik –

(15 min.)

2. wspólne uzupełnienie map konturowych, zaznaczenie szlaku wycieczki, oznakowanie poznanych miejsc.
Wystawka klasowa ze wszystkich map.

(25 min.)

Zadanie domowe

(1. dla wszystkich, 2. i 3. do wyboru)

- 1) Przerysuj lub przekalkuj wzory użyte do haftu lub zdobienia ubrań, mebli albo twojego domu (praca do teczek).
- 2) Napisz opowiadanie „W twoim górskim domu”.
- 3) Z plasteliny lub modeliny wykonaj model tradycyjnej chaty góralskiej.

1. Bocheński Tadeusz
„Ciemne Smreczyny”
Wydawnictwo Literackie
Kraków – Wrocław 1985
2. Bocheński Tadeusz
„Garść liryków tatrzańskich”
Oficyna Podhalańska
Kraków 1996
3. Hermanowicz Henryk,
Kurek Jalu
„Tatry”
KAW
Kraków 1988
4. Jagiełło Michał,
Woźniakowski Jacek
„Tatry w poezji i sztuce polskiej”
Wydawnictwo Literackie
Kraków 1975
5. Kalota-Szymańska Maria
„Tatrzańskie postscriptum”
Oficyna Podhalańska
Kraków 1993
6. Kasprowicz Jan
„Wybór poezji”
Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Wrocław Oddział w Krakowie
Kraków 1990
7. „Kolorowy świat Eweliny Pęksowej” – album
Wydawca – Studio X s.c.
Świątniki Górne 1998
8. Korczak Janusz
„Jak kochać dziecko”
Wydawnictwo Jacek Santorski
Warszawa 1998
9. „Legendy spod Giewontu”
opr. Stanisław Kałamacki
Agencja Reklamowo-Wydawnicza Stanmar
Zakopane

10. Matlakowski Władysław
„Budownictwo ludowe na Podhalu” – reprint
Wydawnictwo Górskie
Poronin 1996
11. Miciński Tadeusz
„Liryki najpiękniejsze”
Wydawnictwo „ALGO”
Toruń 1999
12. Mirkowa Halina i Zbigniew,
Zarębscy Ewa i Marek
„Rośliny gór polskich”
Muza S.A.
Warszawa 2000
13. Młodziejowski Jerzy
„Orawą ..., Podhalem ..., Spiszem ...”
Wydawnictwo Sport i Turystyka
Warszawa 1983
14. Momot Stanisław
„Tatry”
Wydawnictwo „Karpaty” – Wydawnictwo „Krokus”
Kraków – Zakopane 1998
15. Moskała Edward
„Atlas turystyczny Tatr Polskich”
Wydawnictwo Sport i Turystyka – Muza S.A.
Warszawa 1998
16. Nyka Józef
„Tatry Polskie”
„Tatry Słowackie”
Wydawnictwo Trawers
Ląchorzew 2000
17. Paryscy Zofia i Witold
„Wielka encyklopedia tatrzańska”
Wydawnictwo Górskie
Poronin 1995
18. Pieńkowska Hanna,
Staich Tadeusz
„Drogami skalnej ziemi”
Wydawnictwo Literackie
Kraków 1956

19. Pinkwart Maciej
„Zakopane i okolice”
Interfart
Łódź 1994
20. „Poezja gór”
Oficyna Podhalańska
Kraków 1996
21. „Poezja polska”
Antologia w układzie St. Grochowiaka i J. Maciejewskiego tom II
PIW
Warszawa 1973
22. Reychman Jan
„Peleryna, ciupaga i znak tajemny”
Wydawnictwo Literackie
Kraków 1971
23. „Skarbczyk tatrzański”
Antologia poezji o Tatrach dla dzieci i młodzieży opr. Pola Kuleczka
Wydawnictwo Waclaw Bagiński
Wrocław 1996
24. Sekal Josef, Kondrót Wojtech
„Poezja Tatr”
Press Foto – Bratysława,
KAW Kraków 1989
25. „Tatrami urzeczeni”
opr. Roman Hennel
Wydawnictwo Sport i Turystyka
Warszawa 1979
26. Tetmajer-Przerwa Kazimierz
„Wybór wierszy”
Wydawnictwo „Profile”
Bielsko-Biała 1991
27. Turska Jadwiga
„Polski haft ludowy”
Wydawnictwo REA
Warszawa 1997
28. „32 wiersze o Morskim Oku”
wyb. i opr. Jacek Kolbuszewski
Wydawnictwo Literackie
Kraków 1978

29. Witkiewicz Stanisław
„Na przełęczy” – reprint
KAW
Kraków 1991
30. Ziemak Ryszard
„Morskie Oko”
Wydawca: PEZETEL Sp. z o.o.
Warszawa 1991
31. Ziemak Ryszard
„Impresje tatrzańskie”
Wydawnictwo Sport i Turystyka
Warszawa 1987
32. Ziemak Ryszard,
Tischner Józef
„Tatry”
Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Wydawnictwo Naukowe PWN
Warszawa 1999
33. „U źródeł sławy” - CD
Digital Recording and Mastering
Katowice 1996
34. „Morskie Oko” - kasetta video
Tatra Live s.c.
Bukowina Tatrzańska 1999